

**ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ У
СЕРЕДНІХ ТА ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: АНАЛІЗ СУЧАСНИХ
ВІТЧИЗНЯНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Є. С. Процько

м. Умань

Постановка проблеми. Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією Бусел В.Т. розглядає гендер як «соціальний розподіл, який часто базується на статевих відмінностях, але не обов'язково збігається з ними» [4]. У цьому аспекті гендерну рівність можна вважати показником культури нації та невід'ємною умовою особистісного зростання жінки та чоловіка. Саме тому одним із складових такого напряму є фактичне забезпечення рівних прав чоловіків та жінок у суспільстві, ліквідація та уникнення проявів сексизму, гендерної дискримінації та гендерного насильства.

Попри це необхідно відзначити і негативну сторону явища - гендерну дискримінацію жінок і чоловіків, яка в Україні залишила на початку третього тисячоліття низку проблем фактично в усіх сферах діяльності громадянина: демографічну кризу, торгівлю людьми, насильство в сім'ї та насильство в суспільстві, гендерний дисбаланс у педагогічних закладах та інші.

Зазначений процес невід'ємно пов'язаний з різними галузями науки, в тому числі й з педагогікою. Гендерна педагогіка займається вивченням питання оптимізації процесу соціалізації молоді залежно від статі. Нажаль, сьогодні проблема гендеру розглядається у рамках морально-етичного та статевого виховання та при її вивченні не завжди беруться до уваги ціннісні орієнтації та статоворольові стереотипи молодого покоління, соціальні реалії українського життя, посилення впливу засобів масової інформації, зниження авторитету інституту сім'ї [1].

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням гендеру, гендерних стереотипів та гендерної соціалізації у суспільстві займалися В.Г. Романова, В.В. Москаленко, Т.І. Юферова, В.Ф. Петренко, Т.В. Говорун, І.С. Клецин, Н.В. Лавріненко, П.П. Горностай. Гендерне виховання молоді безпосередньо вивчали С.Т. Вихор, Л.Г. Харченко.

Як уже було зазначено раніше, гендерна педагогіка як окрема галузь науки знаходиться на початкових етапах свого розвитку, підтвердженням чого є недостатня кількість робіт, присвячених саме методиці виховання гендерної культури серед учнів шкільного віку, підготовці майбутніх спеціалістів до реалізації ідей гендерної рівності.

На цьому етапі її розвитку варто виокремити роботи вітчизняних науковців: І. Бондаревської, С. Вихор, Т. Дороніної, І. Іванової, Л. Карамушки, О. Кікінежді, О. Луценко та ін. Дослідники В. Кравець та О. Цокур вважають, що впровадження цього підходу є важливою складовою узгодження української системи освіти з європейськими вимогами. Вище зазначені дослідники керуються визначенням таких термінів, як «гендерний підхід у системі освіти», «гендерна соціалізація», «гендерна освіта», «гендерне виховання» [6; 9; 11; 13]. У своїх працях В. Кравець визначає гендерну освіту як процес засвоєння знань про психосексуальну культуру, котра включає гендерну просвіту й самоосвіту [11]. Науковець О. Луценко зазначає, що гендерний підхід має проаналізувати наявні відмінності в освіті між хлопцями та дівчатами, проблеми упереджень у змісті шкільної програми, гендерний дисбаланс у системі освіти загалом, що має полягати в подальшій інтеграції гендерних досліджень у системі вищої освіти України, розвитку навчальних планів з урахуванням нових знань про жінок та їх роль у суспільстві [10, 498]. Дослідники О. Цокур та І. Іванова наполягають на тому, що правильно застосований гендерний підхід дає змогу сформувати у школяра та студента підліткового віку самосвідомість та активізувати його самореалізацію особистості через усвідомлення цінності прав чоловіків та жінок, розуміння рівноправної участі обох статей у політичному

житті, лояльне і вимогливе ставлення до обох статей, толерантність, здатність до компромісу [13].

Мета статті полягає у дослідженні гендерних аспектів у підготовці вчителів-філологів.

Виклад основного матеріалу. На етапі входження України в європейський освітній простір наша держава орієнтується на європейські цінності, серед яких одна з найголовніших – рівність між людьми, проявом якої є і рівність за статтю – гендерний паритет або гендерна рівність. Основи гендерного розвитку особистості знаходимо у Конституції України, а також у низці правових документів, у яких акцентується увага на «включенні гендерних аспектів до національних програм та стратегій» (Постанова Кабінету Міністрів України, квітень 2003 року). У цьому аспекті головним осередком гендерного розвитку та гендерної рівності є освітнє середовище, зокрема школа, оскільки установа має значний вплив на формування особистості та її гендерну соціалізацію. Згідно Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України за жовтень 2011 року у навчально-виховному процесі головний акцент має спрямовуватися на виховання особистості з урахуванням її відмінностей. Під час навчальної взаємодії школярі отримують інформацію про гендер та гендерну рівність з різних джерел, основним з яких визначено навчальну літературу, зокрема шкільний підручник [2]. Саме ця кооперація і визначає навчальний заклад як основний для вивчення, розвитку та виховання гендерних аспектів молоді та аспектів гендерної педагогіки зокрема.

Варто підкреслити, що гендерний підхід під час вивчення мови та літератури в школі, іноземної мови у тому числі, особливо актуальний, оскільки саме з мови починається формування світогляду людини, комунікативної й літературної компетентностей, що базуються на знаннях, уміннях пізнавального й творчого характеру, соціальних навичках, світоглядних переконаннях тощо. У тексті державного стандарту середньої освіти вказано необхідність спрямування змісту освіти на формування ціннісних орієнтацій і

розвиток творчих здібностей особистості, під якою розглядають особистості хлопчика та дівчинки. Вивчення іноземної мови не можливе без культурологічної лінії, яка своєю метою ставить усвідомлення іноземної мови та літератури як складових частин духовної культури інших народів. Духовна культура відображає уявлення про жінок та чоловіків, їхні соціальні та гендерні ролі. Згідно гендерних стандартів сучасної освіти «формування комунікативної і літературної компетенції дітей базується на соціальних навичках, світоглядних переконаннях тощо», а поняття «соціальні навички», «світоглядні переконання» досить широкі, вони враховують і поняття «гендерної компетенції особистості дівчинки чи хлопчика» [8, 88], що свідчить про нагальність вивчення іноземних мов стати одним з найважливіших засобів, за допомогою яких відбувається просування ідей гендерної рівності.

Вищезазначений аналіз змісту освіти наштовхнув дослідницю Гродську О. М. на необхідність визначення у державному стандарті термінів, зазначених у Законі: «рівні права жінок і чоловіків», «рівні можливості жінок і чоловіків», «гендерна рівність», «дискримінація за ознакою статі». Крім того, варто відзначити гендерну складову таких понять, як гуманістичний світогляд, моральні та естетичні цінності, духовний світ сучасної людини, загальнолюдські цінності.

Недостатня реалізація аспектів гендерного виховання простежується на етапі педагогічної роботи з агітації певного предмету для поглибленого вивчення або профільного навчання. Ця робота часто базується на гендерних стереотипах, оскільки дівчатам пропонують гуманітарну спрямованість, а хлопцям – фізико-математичну. «Чоловічими» навчальними курсами вважаються «правознавство», «математика», «економіка», «фізика», «географія», «історія», «фізичне виховання»; «жіночими» – «література», «українська мова», «російська мова», «біологія», «хімія», «музика». Хоча іноземна мова визнана гендерно нейтральною, вона належить до гуманітарно спрямованих предметів, тому й обирається для поглибленого та подальшого вивчення в-основному дівчатами [7].

У той же час в окремих напрямках вищої освіти спостерігається фемінізація. Наприклад, за дослідженнями фахівця Тюрменко А. О. у педагогічних ВНЗ України частка жінок становить 70 %, а жінок-учителів в Україні нараховують 82 %. Це підтверджує факт, що викладання в школі вважається «жіночою» справою, яка з погляду рівня професійних вимог та отримання винагороди дуже часто розглядається як менш вартісна, саме тому оплата педагогічної діяльності залишається низькою [12].

Сьогодні у галузі освіти, як середньої, так і вищої, часто наголошується на гендерній рівності у процесі навчання та виховання. Хоча абітурієнти нового тисячоліття вільні у виборі факультету та офіційно не існує напрямів підготовки за гендерним аспектом, на практиці ми спостерігаємо, що на одних спеціальностях навчається переважно жіноча половина населення, а на інших – чоловіча. Причиною цього дослідник Волошин І. Є. вбачає у тому, що ми досі не позбулися давніх стереотипів, оскільки існують загально відомі «чоловічі» та «жіночі» факультети [5]. Подолати такі стереотипи можна тільки переосмисленням понять «жіноча спеціальність» і «чоловіча», адже «гендер – сукупність соціальних репрезентацій, а не природою закріплена даність» [14, 10]. Так, аналізуючи філологічний та фізичний факультети деяких педагогічних університетів західної України, науковці дійшли висновку, що на філологічному факультеті співвідношення двох статей у середньому коливається від 3-4 з чоловічої сторони та 100-150 з жіночої [5].

Виявляється, знайти причину, чому українська мова та література, а також іноземна мова вважаються спеціальністю для дівчат, а вивчення географії, біології чи навіть історії приваблюють хлопців, досить складно. Загальноприйнятим є факт, що у нашому суспільстві більшість чоловіків віддають перевагу таким економічним та технічним ВНЗ, оскільки це більше підходить для сильнішої половини людства. Саме тому співвідношення жінок і чоловіків у педагогічних ВНЗ нерівне. Вважається, що причина такої нерівності закладена десятки років тому. Людство вже безліч років бореться за рівність прав, але те, що в свідомості суспільства, важко викоринити. Ще однією

причиною є відсутність у молоді впевненості у спілкуванні з особами протилежної статі, що призводить до проблем адаптації та комунікативної взаємодії [5].

Хоча дещо інша ситуація простежується на теренах технічних ВНЗ східної України. Проаналізувавши кількість юнаків і дівчат серед представників студентського самоврядування університетів, дослідниця Бельська Ю. І. отримала такі результати: 53 % юнаків і 47 % дівчат визнані лідерами студентського самоврядування, що вказує на відсутність гендерної нерівності[3]. На нашу думку, це свідчить про чіткий вияв «чоловічих» та «жіночих» спеціальностей суто у педагогічних закладах вищої освіти.

Відомо, що в Україні жінки реально користуються рівними з чоловіками правами щодо вступу до вищих навчальних закладів, одержання документів про освіту у навчальних закладах усіх типів, мають право на рівний з чоловіками доступ до навчальних програм, літератури, іспитів, одержання кваліфікації, отримання стипендії тощо. Але наявність гендерних стереотипів впливає і на стосунки між колегами викладачами: хто очолює кафедри, хто є деканом, хто є ректором. Так, науковець Бельська Ю. І. виявила значну кількість саме чоловіків серед керівників вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації.

Можна виокремити кілька напрямів виправлення ситуації у вітчизняній гендерній педагогіці:

- організація спеціальних навчань, тренінгів, курсів підвищення кваліфікації;
- запровадження освітніх та навчальних програм стосовно гендерної рівності;
- в основу змісту навчально-виховного процесу має бути покладена ідея гендерної рівності, які сприятимуть розкриттю особистісного освітнього та творчого потенціалу представників обох статей;

- впровадження гендерних підходів до аналізу практики навчально-виховної діяльності в аспектах гендерної рівності, гендерної соціалізації, гендерних ролей і стереотипів, гендерної культури в системі середньої та вищої освіти;

- пропагування ідеї гендерної рівності засобами масової інформації [3].

Висновки. Оскільки, гендерна рівність – основа демократичного устрою будь-якої держави та суспільства, сучасна освіта має суттєвий, навіть вирішальний, вплив на формування визначення особистості, створює передумови особистісного, громадянського та професійного вибору.

Проаналізувавши дослідження провідних науковців, ми дійшли висновку, що гендерна рівність, точніше гендерна визначеність певних факультетів, притаманна в більшості випадках вищим навчальним закладам педагогічного спрямування. Причини цього закладені в стереотипних сприйняттях освіти та суто «чоловічих» та «жіночих» спеціальностей. У теорії вивчення іноземних мов відноситься до гендерно нейтральних предметів, хоча на практиці простежується кардинально інша ситуація. На філологічних факультетах та факультетах іноземних мов педагогічних вищих закладів освіти України частка студентів чоловічої статі суттєво менша, ніж частка жіночої, оскільки вивчення іноземних мов більшістю науковців прирівнюється до гуманітарних дисциплін.

Не варто також забувати, що свобода та якісна освіта є запорукою повноцінного розвитку дитини незалежно від її статі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байдалюк Н. Соціально-педагогічні умови ефективності виховання гендерної культури молодого особистості [Електронний ресурс] / Н. Байдалюк. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vchu/N122/N122p021-025.pdf

2. Басюк Л. Поняттєво-категоріальний аспект гендерного аналізу шкільного підручника: «гендерні стереотипи» та «гендерні ролі» / Л. Басюк // Гендерна освіта в сучасному університеті: досвід, проблеми та перспективи: матеріали міждисциплінарної всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених, 22-23 жовтня 2014 р. м. Кривий Ріг. – Кривий Ріг: КП ДВНЗ «КНУ», 2014. – С. 3-4.

3. Бельська Ю. Гендерна складова у вищих навчальних закладах України / Ю. Бельська // Гендерна освіта в сучасному університеті: досвід, проблеми та перспективи: матеріали міждисциплінарної всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених, 22-23 жовтня 2014 р. м. Кривий Ріг. – Кривий Ріг: КП ДВНЗ «КНУ», 2014. – С. 4-5.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови: (з дод. і доп.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

5. Волошин І. «Жіночі» та «чоловічі» факультети ТНПУ: проблема адаптації / І. Волошин // Гендерна освіта в сучасному університеті: досвід, проблеми та перспективи: матеріали міждисциплінарної всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених, 22-23 жовтня 2014 р. м. Кривий Ріг. – Кривий Ріг: КП ДВНЗ «КНУ», 2014. – С. 10-11.

6. Гоголь-Саврій М. Гендерний підхід в системі освіти України як педагогічна проблема / М. Гоголь-Саврій // Наукові записки. Серія : Педагогіка. – 2011. – № 5. – С. 147-152.

7. Гродська О. Реалізація гендерного підходу в державних стандартах освіти (галузь «Мова і література») / О. Гродська // Гендерна освіта в сучасному університеті: досвід, проблеми та перспективи: матеріали міждисциплінарної всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених, 22-23 жовтня 2014 р. м. Кривий Ріг. – Кривий Ріг: КП ДВНЗ «КНУ», 2014. – С. 16-17.

8. Гендерні стандарти сучасної освіти : збірка рекомендацій. Частина 1. – Київ : ПРООН, 2010. –303 с

9. Кікінежді О. Соціально-психологічні чинники диференціації гендеру в українському соціумі (гендерна дискримінація в освіті) / О. Кікінежді // Освітнянин. – 2008. – № 4. – С. 22-28.
10. Луценко О. Гендерна освіта та педагогіка / О. Луценко // Основи теорії гендеру : [навч. посібник]. – К. : К.І.С., 2004. – С. 476-503.
11. Олійник С. Гендерні підходи в системі сучасної освіти та виховання [Електронний ресурс] / С. Олійник. – Режим доступу : www.zippo.net.ua
12. Тюрменко А. Інтеграція гендерних підходів в освіті / А. Тюрменко // Гендерна освіта в сучасному університеті: досвід, проблеми та перспективи: матеріали міждисциплінарної всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених, 22-23 жовтня 2014 р. м. Кривий Ріг. – Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. – С. 48-49.
13. Цокур О. Педагогічна професія та гендер [Електронний ресурс] / О. Цокур, І. Іванова. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/upbring/1696>
14. Хрестоматія к курсу «Основы гендерных исследований» / Редакционный совет : к.ф.н. О. А. Воронина (ответственный редактор), д.полит.н. Н. С. Григорьева, к.г.н. Л. Г. Лунякова. М., 2000. – 396 с.

Резюме. У статті вивчено поняття гендерної рівності під час вивчення іноземних мов, як у закладах середньої, так і вищої освіти України. Автор також описує, аналізує та дає власну оцінку сучасним дослідженням у галузі гендерної педагогіки. Оскільки остання знаходиться лише на початкових сходинках розвитку, виявлена недостатня кількість наукових ґрунтовних вивчень проблем гендерної соціалізації та гендерного виховання школярів-підлітків та студентів. Саме в цьому ми вбачаємо актуальність нашого дослідження.

Ключові слова: гендер, гендерна рівність, гендерна соціалізація, гендерна педагогіка, іноземні мови, заклади середньої та вищої освіти, педагогічні заклади вищої та середньої освіти.

Резюме. В статье изучено понятие гендерной равности во время изучения иностранных языков в учреждениях, как среднего, так и высшего образования Украины. Автор также описывает и даёт собственную оценку современным исследованиям в области гендерной педагогики. Поскольку последняя находится лишь на начальном этапе развития, обнаружено недостаточное количество научных фундаментальных изучений проблем гендерной социализации и гендерного воспитания школьников-подростков и студентов. Именно в этом мы видим актуальность нашего исследования.

Ключевые слова: гендер, гендерная социализация, гендерная педагогика, иностранные языки, учреждениях среднего и высшего образования, педагогические учреждения высшего и среднего образования.

Summary. The term of gender equality in the process of foreign languages studying in Ukrainian secondary school and in higher educational establishment has been investigated. The author also pays attention to and gives her own estimation of modern gender pedagogy researches. As the science is on the first level of its development, insufficient number of substantial studies in the sphere of gender socialization and education of teenager-graders and students has been detected. These are the facts which are considered to be the topicality of the investigation.

Key words: gender, gender socialization, gender pedagogy, foreign languages, secondary schools and higher educational establishments, teacher training schools and higher educational establishments.